

سنتور را بشناسید

اسماعیل نیک سرشت

- ابوالحسن صبا، نام صبا شهره آفاق است و هنرش بر هیچ کس پوشیده نیست وی متولد ۱۲۸۱ و فرزند کمال السلطنه می باشد صبا موسیقی را از کودکی با سه تار نزد استاد میرزا عبدالله و درویش خان آغاز نمود و کمانچه را از اسماعیل زاده و ضرب را نزد حاجی خان آموخت. صبا تنها یک نوازنده نیست بلکه نوازنده پرور و حجتی در موسیقی سنتی و پدر موسیقی ماست. از شاگردان صبا می توان دکتر داریوش صفوت - حسین ملک و استاد پایور را نام برد.

آثار صبا بسیار متنوع می باشد مشهورترین آنها چهار مضرب های زنگ شتر، بهار مست و سامانی و کاروان دشتی را می توان نام برد.

- نورعلی برومند از اساتیدی که حق مسلم برگردن موسیقی ما داشته و بسیاری از استعدادهای جوان در رشته های مختلف خود را مدیون زحمات استاد می دانند از شاگردان استاد می توان آقایان محمدرضا شجریان، استاد محمدرضا لطفی، حسین محمدعلیزاده، مجید کیانی و پرویز مشکاتیان... را نام برد.

- استاد فرامرز پایور متولد ۱۳۱۱ ش، شاگرد استاد صبا، عشق پایور به موسیقی وصف ناشدنی است شروع پایور به آموختن سنتور سریع و جدی بود و قطعه ای که بنام «گفتگو» با استادش صبا با ویلن استاد و سنتور ایشان اجرا نموده اند خود مبین پیشرفت اوست. آثار استاد پایور بر همگان آشکار است.

- پرویز مشکاتیان متولد ۱۳۳۴ نیشابور می باشد مهارت وی بسیار ستودنی است وی فارغ التحصیل از دانشگاه تهران می باشد ساز تخصصی او سنتور است اما سه تار را نیز خوش می نوازد، وی عشق را مقدمه هر هنری می داند و عشق را انسان ساز می داند اما انسانیت را بالاتر از هنر. آثار وی بسیار دلنشین می باشد از جمله تصانیف «آستان جانان»، «شیدایی» آهنگ بیداد، قطعه طلوع، برنامه نوا و مرکب خوانی که همگی توسط استاد آواز، استاد شجریان اجرا شده است، همچنین تبحر وی در نواختن سه تار را می توان در برنامه ماهر با آواز استاد شجریان و همکاری محمدموسوی استاد مسلم نی مشاهده نمود.

- منصور صرامی متولد ۱۳۱۳ از نوازندگان بنام سنتور و اعضای خوب برنامه گل های رنگارنگ.

- رضآورزنده متولد ۱۳۰۵ کاشان وی همراه اکثر اساتید، برنامه های گل های رنگارنگ را اجرا می نمود. سنتور وی خاص خودش بود و از حد معمول بزرگتر و بیشتر از ۱۲ خرک داشت و مضربها هم فاقد حلقه مضرب و پارویی شکل بودند وی هنگام نواختن دستمال لطیفی روی سنتور می انداخت و بعد می نواخت.

- محمدپشتنگ کامکار متولد ۱۳۳۰ سمنان شاگرد اساتیدی چون برومند - صفوت و محمدرضا لطفی می باشد.

□

در پایان لازم است اشاره کنم که شرح زندگانی اساتید در این مقاله به صورت خیلی کوتاه بیان شده است که امیدواریم بتوانیم هر چند اندک اما چهره هنری شان را بخوبی نمایانده باشد. ضمناً در نگارش بخشی از این مقاله از کتاب ویژگی سنتور در موسیقی سنتی ایران نوشته آقای ستایشگر مدد جستام.

وصل سیم ها به سیم گیرهای سمت چپ: سیم گیرها نیز مانند گوشی ها در چوب فرورفته اند و مانند گوشی، هر سیم گیر نگهدارنده یک سیم از چهار سیم مستقر بر روی خرک است. به عبارت دیگر سیم اول سمت راست به گوشی اول و از طرف چپ به اولین سیم متصل است و چهار سیم برای وصل به گوشی ها ناگزیر باید از روی شیارهایی که به روی شیطانک (زهوار) قرار دارد عبور کند و در واقع هر سیم به داخل یک بریدگی یا شیار جای گرفته است. ترتیب قرار گرفتن شیارها نیز به تبعیت از گوشی ها و سیم گیرها چهارتایی است بر روی شیطانک مفتولی قرار گرفته است، پس در سنتوری که ۷۲ سیم دارد هر چهار سیم بر روی یک خرک جای گرفته و ۷۲ گوشی در سمت راست و ۷۲ سیم گیر در سمت چپ جعبه دوزنقه قرار دارد که در داخل کلاف فرورفته است. هر چهار سیم به چهار گوشی و چهار سیم گیر از دوطرف متصل اند برای عبور هر چهار سیم از روی شیطانک چهار بریدگی ایجاد می کنند تا هر سیم به داخل یک بریدگی جای بگیرد و بر روی صفحه فوقانی و سطح سنتور دو ستاره در محلی معین و سوراخ در وسط کلاف جنوبی به چشم می خورد. در پایان این بخش باید گفت که اگر در زمینه مراحل ساخت سنتور بخواهیم مطلبی بیان کنیم بحث به دراز خواهد کشید اما در مقالات بعدی به آن خواهیم پرداخت.

ب: سازندگان سنتور

حیات یک جامعه هنری در نزد یک ملت وجود هنرمندان لایق و کارآمد در زمینه های هنری مختلف است و هنری که در جامعه ای فاقد چهره های درخشان و تابناک باشد مُرده و یا در حال احتضار است، به نقل از استاد اسدالله ملک: «جامعه ای که هنرمندان بزرگ و قابل احترام خود را پاس ندارد قلب خود را از دست داده است».

در همین راستا جهت معرفی سازندگان سنتور تنها به ذکر نام تی چند از اساتید اشاره می شود:

حسین ملک (از نوازندگان و سازندگان قدیم و بنام سنتور هستند)، استاد مهدی ناظم، علی اکبر سرخوش، سیروس ساغری، حسین زادخیل، عباس امیررضوانی، استاد محمدرضا شجریان (استاد آواز و بنام و شهر ایرانی)، اسماعیل فیهمی نیا.

ج: نوازندگان بنام سنتور

- محمدحسن خان (سنتورخان) در اواخر قرن ۱۳ می زیسته است و شاگردانی چون محمدصادق تربیت نموده است. ضمناً در حال حاضر از استادان سنتور قبل از حسن خان اطلاع چندانی در دست نیست.

- عمادالکتاب و علی اکبر شاهی

- حبیب سنتوری (سماع حضور) وی به خاطر سجایای اخلاقی مورد تکریم همگان بوده. و از صدایی خوش نیز برخوردار بود.

- حبیب سماعی متولد ۱۲۸۰ ش و شاگرد سماع حضور می باشد، شاید هرگاه حبیب نبود امروز بهترین سازها در اختیار نوازندگان قرار نداشت وی سه تار خوش می نواخت و کمانچه نیکو می کشید.

به نام خداوند هنر، آفریننده هنر. هدف از نگارش این مقاله شناساندن هرچه اندک موسیقی اصیل و سازهای ایرانی است امیدوارم در این مسیر بتوانم تا آنجا که توانایی دارم این مهم را انجام دهم.

در این سری مقالات بحث هایی را در زمینه موسیقی و شناساندن اساتید و سازهای ایرانی ارائه می نمایم، ابتدا به ساکن از ساز سنتور آغاز می کنیم.

بحث راجع به سنتور را به چند بخش تقسیم می نمایم، ساختمان سنتور، پیشینه سنتور، سازندگان سنتور و اساتید سنتور (نوازندگان).

از موسیقی کشور ایران که به نوعی با موسیقی دیگر کشورها ارتباط داشته تا قبل از ساسانیان به علل دگرگونی های اجتماعی مانند جنگ و آتش سوزی و غیره اطلاع چندانی در دست نیست همین قدر باید دانست که آلات موسیقی در اقوام مختلف به کار گرفته می شده است. عظمت و اعتبار موسیقی در زمان ساسانیان باعث شد که برای ثبت اصوات خط، علائمی بوجود آید که متأسفانه به دلایل دگرگونی های مختلف اجتماعی امروز چیزی در دست ما نیست.

مسمودی (ابوالحسن علی بن حسین از مورخین و مؤلف کتاب مروج الذهب در مصر) نام آلات موسیقی را در زمان ساسانیان چنین بیان می کند: عود، نای، طنبور، چنگ، زنگ، سنتور... مهمترین آلات موسیقی عبارت بودند از عود هندی، عود متداول، بریط، چنگ، سنتور، نای... سنتور در اشکال شبیه به هم در کشورهای مختلف ساخته می شده اما برخی را براین عقیده است که برای نخستین بار سنتور توسط فارابی ساخته شده است.

نخستین آثاری که از سنتور بدست آمده موجودیت این ساز و جای پای تاریخی آن را به حجارهای قدیم آشور و بابلیان در ۶۶۹ ق.م می رساند. چه در تورات و چه در کتابهای فرهنگ موسیقی غرب و خلاصه در سیری راجع به تاریخچه سنتور در دیگر کشورها این مطالب آشکار می گردد که این ساز از ایران قدیم به دیگر ممالک راه یافته و مطابق با زبان آنها ناگزیری گردیده است و هم اکنون انواع مختلفی که حدود ده نوع می رسد در دیگر کشورهای جهان به کار گرفته می شود.

الف: ساختمان سنتور

سنتور جعبه ای است که سیم های بسیار بر روی آن کشیده شده و سازی است به گونه منشوری با قاعده هایی به شکل دوزنقه متساوی الساقین که از دو جنس چوب با درصد بیشتر و فلز با درصد کمتر تشکیل شده است. بر سطح فوقانی دوزنقه توخالی و دوزنقه شکل، ۷۲ سیم کشیده شده که دوسر آن سیم ها به وجوه جانبی سنتور متصل می باشد و بر روی سطح بالایی، دو ردیف ۹ تایی پایه قرار دارد که هر چهار سیم روی یکی از آنها سوار شده و به نام خرک خوانده می شوند، خرکها از ضلع کوتاه تر بالا به ضلع جنوبی به گونه مورب امتداد می یابد. همچنین مفتول هایی به نام «گوشی» در سمت راست و مفتول های کوچکی به نام سیم گیر در سمت چپ به چشم می خورد که بداخل چوب (کلاف) فرورفته اند نزدیک به سر بیرونی هر گوشی یک سوراخ است که یک سیم از داخل آن عبور نموده و به گرد گوشی پیچیده و هر چهار گوشی که نگهدارنده چهار سیم روی یک خرک هستند بزر هم و در خط معین قرار گرفته اند و سیم اول از چهار سیم روی یک خرک (که از پائین به بالا شمرده می شود) به اولین گوشی که در بالای هر چهار گوشی قرار دارد متصل می باشد.